

Právní dějiny

Úvod, stát a právo ve starověku

Ladislav Vojáček

■ úvod

- výuka
 - literatura k Právním dějinám (základní a další)
 - katedra právních dějin
 - právní historici
- ## ■ základní pojmy, periodizace
- ## ■ stát a právo ve starověku

Základní pojmy, periodizace

Právo v historickém vývoji

= velmi pestrá paletu různých forem, pramenů a oblastí práva

- jejich podoba, význam a vzájemné relace se měnily v čase

- můžeme rozlišovat mezi

1. a) právem nepsaným

- b) právem psaným

2. a) obyčejovým právem

- b) právem zachyceným v normativních právních aktech

- c) právem vzešlým z rozhodování soudů

3. a) zpočátku relativně jednotným právním řádem

- b) pozdějším právním partikularismem

- c) moderním pojetím práva (s počátky za absolutismu)

Formy práva

- jejich podoba, význam a vzájemné relace se měnily v čase
- právo nepsané
 - dlouho (až do kodifikací) jasně dominovalo
 - i nejstarší zákony vyhlašovány ústně
- právo psané
 - písemná podoba zpočátku není podmínkou platnosti

Prameny práva

= vnější formy, v nichž je zachycen obsah právních vztahů (= prameny práva ve formálním smyslu)

- právní obyčeje
- normativní právní akty
- precedenty
- normativní smlouvy

Právní obyčej

= pravidlo chování

- vytvořené ve společenském povědomí
- opírající se o všeobecné přesvědčení obyvatelstva a aplikujících orgánů o jeho správnosti a
- pro případ porušení sankcionované státem

Normativní právní akty

= výsledek uvědomělé právotvorné činnosti státních orgánů

a) původně

- panovník

b) v době stavovské monarchie

- panovník + stavovský sněm

- městské, vrchnostenské a d. orgány

c) za absolutismu

- panovníci

- vrchnosti, městské orgány

+ církevní orgány

Soudcovská tvorba práva

= původně individuální právní akt, který získá normativní povahu

- precedens

- soudní
- správní

- typický pro systémy s převahou nepsaného práva, dnes pro anglosaské právo

Právní knihy

- = soukromé zápisy platného práva
- = pouze prameny poznání práva,
ale ...

Oblasti středověkého práva (typické pro střední Evropu)

hlavní kritérium = příslušnost ke spol. vrstvě

- 1. šlechtické (zemské) právo
- 2. partikulární práva
 - a) městská práva
 - b) horní právo
 - c) selská (vrchnostenská) práva
 - d) lenní právo a d.
- + d) kanonické právo
- e) (římské právo)

Odvětví „moderního“ práva

- hlavní kritérium = předmět úpravy
 - ústavní právo
 - občanské právo (hmotné a procesní)
 - trestní právo (hmotné a procesní)
 - obchodní právo
 - správní právo
 - finanční právo
 - pracovní právo
 - rodinné právo a d.

Vznik státu

= postupný, dlouhodobý proces oslabování rodových struktur

→ řada podobných rysů otrokářských a feudálních států

- raně otrokářské státy se silnou centrální mocí
- patrimoniální středověké státy

Základní typy státu a práva

1. Starověké (otrokářské) státy a právní řády
2. Středověké (feudální) státy a právní řády
3. Raně novověké (absolutistické) státy a právní řády
4. Konstituční státy a právní řády kapitalistické éry
5. Státy a právní řády sovětského typu
6. Fašistické státy a právní řády

Starověké státy a právní řády

- raněstarověké státy (raněotrokářské, východní samovlády, východní despocie)
 - Mezopotámie, Chetitě, Čína, Indie, Egypt, Izrael
- vyspělé starověké státy
 - řecké státy a Římská říše

Středověké (feudální) státy a právní řády

1. centralizující státní moc ranného středověku (patrimoniální, úřednické státy)
- (2. feudální rozdrobenost)
3. stavovství a stavovská monarchie

Obecně k vývoji státu ve středověku a na začátku novověku

■ 1. patrimonální pojetí státu

- středobodem státní organizace ve středověku panovník

2. stát jako právnická osoba →

a) nejdříve moc v rukou panovníka a stavů

b) za absolutismu panovnické samovlády, centralizace států, byrokratizace státního aparátu (růst agendy), vliv přirozeného práva (nové pojetí práva); osvícenský absolutismus ve střední Evropě

Konstituční státy a právní řády kapitalistické éry

- ústava = základní zákon státu
 - psaná
 - nepsaná
 - dělba moci
 - občanská práva
 - rovnost před zákonem → členění právního řádu podle předmětu úpravy
- = právní stát

Státy a právní řády sovětského typu

- zejména Sovětské Rusko (pak SSSR) a evropské země sovětského bloku
- stát a právo jako přechodné formy
 - představa o jejich „odumírání“ (fakticky vzrůst vlivu)
 - malá úcta k právu
- formálně ústavy
- dělba moci nahrazena dělbou práce
- vedoucí úloha strany (fakticky a někdy i de iure)
- tvorba a aplikace práva = třídní přístup
- nová právní odvětví

Fašistické státy a právní řády

- rozmanité podoby
- vůdcovský princip
- nacionalismus a uplatňování rasových teorií
- paternalistický přístup státu
- v právu nerespektování základních zásad zákonnosti

2. Starověké státy a právní řády

- raněstarověké státy (východní samovlády, východní despocie)
 - Mezopotámie, Chetitě, Čína, Indie, Egypt, Izrael
- vyspělé otrokářské státy
 - řecké státy a Římská říše

Charakteristické rysy raněotrokářských států

- monarchie (král, faraon, lugal, císař, basileos, ...)
- despotická moc panovníka (→ ne dělba moci)
- teokracie (chrám a palác)
- přežívání občinového, kolektivního hospodaření (zavodňovací práce), nerozvinutost soukromého vlastnictví
- patriarchální otroctví
- obyčejové právo + soupisy práva

Právo a právní památky

■ obyčejové a soupisy práva

- sumerské zákony krále Urnammu (konec 3. tisíciletí př. n. l.)
- akkadské Bilalamovy zákony (zač. 2. tisíciletí)
- Chamurappiho zákoník (začátek 2. tisíciletí)
- egyptské hepu (hep)
- izraelská Kniha smlouvy z 9. nebo začátku 8. století př. n. l.

Právo zachycené v právních památkách

- původ od boha (bohů)
- převaha trestních norem
- kazuistické
- odráží sociální rozvrstvení
- „oko za oko, zub za zub“
- kruté tresty (+ ex officio, individualizace trestu, prvek msty, symbolika)
- ordálové praktiky

Řecko – období vývoje

- mykénské (16. – 13. st. p. n. l.)
- temná staletí (homérské Řecko; 12. – 9. st. p. n. l.)
 - zpravidla označováno za předstátní období
- archaické (rané; 8. – 6. st. p. n. l.)
- klasické (5. st. p. n. l. – 336 p. n. l.)
- helenistické (336 – 30 př. n. l.)

Klasické období

- již z dřívější doby městské státy
- různá státní zřízení od aristokracie (Sparta) po demokracii (Athény)
- příprava: Solónovy a Kleisthenovy reformy v Athénách
- orgány: ekklésia, búlé (rada pěti set), heliaia, areopág (bývalí archonti), úřady

Demokratické zásady výkonu úřadů

- los, volba
- princip annuity
- princip odpovědnosti (měsíční správy radě)
- princip kolegiality (rozhodování ve sborech)
- princip bezplatnosti
- princip jedné instance
- zákaz kumulace a iterace (= 1x za život)

Právní památky

- Lýkurgova ústava ze Sparty (konec 8. st. p.n.l.)
- Drakónovy zákony z Athén (621 p.n.l.)
- Solónovy reformy 594/593 p.n.l. (timokratický princip)
- Kleisténovy reformy asi 508 p.n.l. (územní princip)
- Gortýnské zákony z Kréty (1. pol. 5. st. p.n.l.)

Periodizace dějin starověkého Říma

- královské období (8. – 6. st. p.n.l.)
 - předstátní
- republika (5. st. p.n.l. – přelom letopočtu)
 - reformy Servia Tulia
- císařství (1. – 5. st.)
 - principát (do přelomu 3. – 4. století; Diokleciánovy reformy)
 - dominát